

Neznámy Štúr

Minulý rok uplynulo 200. výročie od narodenia Ľudovíta Štúra. Tomuto výročiu bolo v slovenských médiách venované pomerne veľa pozornosti. V súlade so všeobecnou predstavou má väčšina Slovákov Štúra zafixovaného ako veľkého rečníka, národovca, revolucionára, politika a jazykovedca. Niektorí ešte vedia, že bol aj vynikajúcim znalcom svetovej filozofie. To je všetko pravda, no život a dielo Štúra nám môže poodhaliť ešte aj iné zaujímavé a hlbšie prepojenia a súvislosti.

L. Štúr a R. Steiner

V prvom rade ide o zvláštne, veľmi jemné duchovné spojenie medzi Ľudovítom Štúrom a tvorcom antropozofie, rakúskym filozofom Rudolfom Steinerom. Na evanjelickej škole v Bratislave, ktoré v rokoch 1829-1834 Štúr navštevoval, bol profesorom literatúry a estetiky veľmi zaujímavý človek, prešporský nemecký Tobias Gottfried Schröer (1791-1850). Okrem pedagogickej činnosti viedol v Bratislave nemecký duchovný krúžok, ktorý sa venoval štúdiu diel veľkých postáv nemeckého idealizmu ako boli Goethe, Schiller, Herder, Novalis, Schelling a pod. Práve jeho vplyv sa výrazne prejavil na prebudenie záujmu Štúra o nemeckú idealistickú filozofiu, ktorá sa mu stala inšpiráciou pre jeho filozofický svetozhľad a základom vízie vytvorenia novej slovanskej vedy.

Čo je však ešte viac zaujímavejšie, syn T.G. Schröera, Karl Julius Schröer (1825-1900) ako veľký znalec Goetha, bol osobným "otcovským" učiteľom a priateľom R. Steinera, ktorého tiež nadchol pre celú nemeckú idealistickú filozofiu a najmä Goetha. Práve K. J. Schröer bol ten, ktorý odporučil mladého Steinera za vydavateľa vedeckých spisov v Goetheho archíve vo Weimare.

K. J. Schröer dostal od svojho otca T.G. Schröera veľmi zvláštnu výchovu v podobe klasického gréckeho vzdelania, a to v takej forme, ako za starých čias učili vzdelaní Gréci svoje deti doma. Jeho otec bol totiž nielen veľkým znalcom nemeckej filozofie, ktorá býva aj chápaná ako znovuzrodenie a priame pokračovanie gréckej klasickej filozofie, aj veľký nadšenec pre antické Grécko, grécku filozofiu, umenie a vzdelanie. Do určitého veku syna učil len grécke báje, geometriu a grécke umenie, v izolácii od vtedy súčasného umenia a vedy. Tým v ňom vypestoval silný, hlboký cit a zmysel pre antický grécky duchovný život. Medzi T. G. Schröerom a jeho synom existoval nadštandardný nezvyčajný vzťah, nie otca a syna, ale dvoch hlbokých životných priateľov. Do konca života si písali dlhé umelecké a filozofické listy, v ktorých otec syna oslovoval ako drahý priateľ.

R. Steiner tento ich nezvyčajný vzťah ako aj zápal pre antické Grécko vysvetľoval karmickými dôvodmi a to tak, že K. J. Schröera označil za inkarnáciu veľkého gréckeho filozofa Platóna. Na druhej strane existuje na základe horoskopu a pár nepriamych indícií medzi antropozofmi rozšírený názor, že samotný R. Steiner bol inkarnáciou Aristotela. Z toho by sa dalo vydedukovať, že otec K. J. Schröera bol inkarnáciou Sokrata, čo by dávalo zmysel v postupnosti a osobnému vzťahu učiteľov T. G. Schröer- K. J. Schröer – R. Steiner. Akoby sa zopakovala grécka doba, keď veľký filozof Sokrates bol znova učiteľom Platóna a ten

Aristotela. Samozrejme dostávame sa na pôdu špekulácií a ľahkej možnosti omylu, zvlášť keď ide o takéto subtilné javy duchovnej povahy, ale dáva nám to určitú logiku. Keby sme to pripustili, tak zaujímavé by bolo plne si uvedomiť, kým bol Štúr skutočne ovplyvnený, aký druh inšpirácie gréckej múdrosti pretavenej do nemeckého idealizmu putoval ku koreňom slovenskej modernej vzdelanosti, slovenského duchovného a kultúrneho života! V priestore niekoľko málo ulíc starého Prešporku v blízkosti evanjelického lýcea (Panenskej a Kozej ul.) okolo roku 1830 boli súčasníkmi výkvet slovenského kultúrneho a politického života: Štúr, Hurban, Hodža (a mnoho iných slov. buditeľov), súčasne sa tam pohybovali inkarnácie veľkých gréckych filozofov Platóna a Sokrata a ako zaujímavosť, susedom a súčasníkom bol aj veľký židovský učenec Chatam Sofer (1762-1839). Obaja Schröerovci sa veľmi živo zaujímali o život a činnosť Štúra dlho po jeho odchode zo školy a Bratislavy, v podstate až do jeho smrti. Dokonca sa predpokladá, že autorom anonymného nekrológu vo Wiener Zeitung (vydanie zo dňa 16.2.1856) po smrti Štúra bol práve K. J. Schröer.

Neskôr sa K. J. Schröer stal profesorom literatúry a filozofie na Viedenskej technickej univerzite, kde sa stretol s R. Steinerom. R. Steiner ho považoval za najlepšieho odborníka na Goetheho, ktorého mu predstavil nielen ako umelca, ale hlavne ako vedca snažiaceho sa vytvoriť novú „integrálnu“ vedu berúcu do úvahy všetky rozmery reality, odlišnú od materialistickej Baconovskej anglosaskej vedy. Treba poznamenať, že vtedajší vedecký mainstream neuznával Schröera ako vážneho Goetheovského bádateľa jeho prístup k Goethovi pokladali za nevedecký a amatérsky. Ako zaujímavosť je, že K. J. Schröer zbieral a upravoval aj rôzne nemecké ľudové náboženské hry a pre Steinera objavil starú vianočnú hru z Prievozu (časti dnešnej Bratislavy), ktorá sa dodnes hráva po celom svete vo waldorfských školách. Štúrovská filozofia a antropozofia tak majú sčasti spoločné pramene.

Slovanská duchovná veda

S vyššie uvedenými skutočnosťami úzko súvisí to, že Štúr spolu s Hurbanom, Hodžom a Hostinským chceli rozvíjať aj osobitú slovanskú vedu. Ich predstava bola odlišná od dnes platného pojmu vedy. Chceli skúmať ducha aj hmotu, ľudské vnútro rovnako ako vonkajšiu prírodu. Išlo teda o celistvé poznávanie, podobné o aké sa snažil Goethe, ktoré by v sebe zahrňovalo rovnako empirické poznávania ako aj intuíciu, cit a zmysel pre estetiku. Cieľom takto chápanej vedy malo byť vychovávanie, zúšľacht'ovanie a mravné pozdvihnutie človeka, a až v druhom rade hmotný blahobyť. Pestovať slovanskú vedu malo byť dokonca prvoradým cieľom vydávania edície „Slovenských pohľadov“. Slovanská veda mala pozdvihnúť slovenský národ z duchovnej biedy a zjednotiť slovenskú inteligenciu. Až skrze takto pôsobiacu slovanskú vedu mal prísť očakávaný slovanský vek. Slovanská veda Štúrovcov sa tak snažila o to isté, čo neskôr sofiológia ruského filozofa Vladimíra Solovjeva, ktorý zadefinoval sofiológiu ako úsilie o syntézu kozmológie, antropológie, teológie ako aj troch prameňov poznania (empírie, rozumu a zjavenia). Každé poznanie má v sebe organicky spájať všetky tri rozmery. Rozvinutie celostného poznania očakávali Štúrovci (a nielen oni) od Slovanstva. Na dejiny sa v súlade s pohľadom nemeckých filozofov (hlavne s Herderom a Hegelom) dívali ako na príbeh, ktorý ma svoj zmysel, v ktorom postupne vystupujú jednotlivé kultúry vedené svetovým duchom, kde každá kultúra prispeje do chrámu ľudstva niečím originálnym. Indická, perzská, grécko-rímska, románska kultúra už prežili a najnovšie germánska prežíva svoj rozkvet. Angličania vytvorili svoju na Baconovi založenú racionalistickú vedu, ktorá vychádzala z empirického pozorovania a ignorovala duchovný rozmer skutočnosti. Nemci mali zase sklon k jednostrannému idealizmu, vytvorili veľké

filozofické náuky ale skončili špekulovaním o úplných abstrakciách. Slovania majú oba momenty harmonicky zlúčiť a svoj kultúrny vrchol majú ešte pred sebou.

Ak sa v ústave SR odvolávame na štúrovskú tradíciu, tak by sme to mali brať vážne, a podporovať skutočnú víziu novej slovanskej celistvej vedy tak, ako to chceli Štúrovci, V. Solovjev, a v čom dnes pokračuje náš sofiológ Emil Páleš.

I. Štúr a Rusko

Ľudovít Štúr napriek tomu, že bol evanjelik študovaný v Nemecku a plne odchovaný západnou vzdelanosťou, urobil na konci svojho života, pre súčasný povrchný úsudok „slovenského kaviarenskeho intelektuála“ akoby, nepochopiteľný obrat. A to napísaním svojho posledného diela „Slovanstvo a svet budúcnosti“, v ktorom opisuje svetovú misiu Slovanov v budúcnosti na čele s Ruskom. Štúr považovaný za liberála, revolucionára, týmto svojím dielom odrazu nezapadá do obrazu, ktoré si o ňom utvorili súčasné médiá. Väčšinou je to vysvetľované tak, že Štúr už nebol po prehratej revolúcii celkom duševne v poriadku alebo dokonca, že to napísal pod tlakom rakúskej tajnej služby. Tí čo však poznajú Štúrovu duchovnú inšpiráciu v nemeckom idealizme sa tomu nečudujú. Nemecký filozof Hegel, ako aj Herder prorokovali Slovanom veľkú budúcnosť a videli ich ako zatiaľ spiacu, no v budúcnosti určujúcu kultúru. Oswald Spengler videl v Rusku ešte nenarodenú kultúru budúcnosti, ktorá vystrieda "faustovskú" kultúru Západu. V diele „Slovanstvo a svet budúcnosti“ Štúr predpovedá, že lipa (strom slovanstva) zakvitne, až keď dub (strom germánstva) dokvitne.

V knihe opisuje úpadok Západu a jeho kultúry. Duchovnú a politickú nádej vidí práve v Rusku. Radikálne zamietá parlamentnú demokraciu západného typu. Všíma si stranícku politiku západoeurópskych štátov, kritizuje malichernosť presadzovaných záujmov, formalizmus, slabosť vôle, absenciu možnosti niečo zákonnou cestou presadiť a odsudzuje snahu napodobňovať Západ. To všetko dáva do protikladu s jednotnou a absolútnou vládou v Rusku. Uznáva cára a jeho moc, čím sa Štúr paradoxne javí ako monarchista, no to sa týka len Ruska. Často mu to bolo vytýkané, no Štúr svoje monarchistické ideály zakladal na dôvere v slovanskeho človeka a v jeho mravné kvality, či už v pozícii vládcu alebo poddaného. Od slovanských národov očakával spojenie a prekonanie protikladu konzervatívnosti a liberálnosti, ale aj pospolitosti a jednotlivca, spojenie absolutistického a demokratickeho princípu. Bolo to práve sledovanie vyšších ideálov, ktoré Štúr hľadal u panovníkov Ruska, a pre ktoré sa na nich obracal. V Rusku videl jeho svetodejinné poslanie v otázke Slovanstva, a považoval ho za ochrancu kresťanských hodnôt v podobe pravoslávia.

V knihe „Slovanstvo a svet budúcnosti“ je však zaujímavá a dôležitá aj ďalšia časť, a to kapitola o občinách a občinovej samospráve. Štúr veľmi vyzdvihoval samosprávne občinové usporiadanie u starých Slovanov, ktoré prežilo vo svojich zvyškoch práve najviac u Rusov (veče, kozácke občiny) a Srbov. Oceňoval ich formu priamej demokracie, kde sa na rozhodovaní podieľala celá obec. A práve budúcnosť spoločenského usporiadania videl u Slovanov vo vzájomnej spolupráci samostatných a silných občin, zjednotených v silnom štáte. Je znamením osudu, že kniha „Slovanstvo a svet budúcnosti“ vyšla najprv v Rusku. Vydaj ju v Petrohrade ruský slavianofil V. I. Lamanskij v roku 1867 a potom druhýkrát roku 1909 ju vydal ďalší známy slavianofil T. D. Florinskij a opatril ju rozsiahlejším úvodom. Na Slovensku vyšla kniha až po roku 1989.

To, že kniha vyšla najprv v Rusku a práve v Petrohrade, sídle ruskej vzdelanosti, malo veľký význam. Kniha či už na matričnej (jemnohmotnej) alebo reálnej úrovni prispela k diskusii medzi ruskou inteligenciou o podobe a spôsobe vytvorenia spravodlivého spoločenského usporiadania, témy, ktorej sa neskôr chytili a stala sa stredom pozornosti mnohých sociálnych reformátorov a filozofov. Stopu vplyvu knihy je možné vnímať na diele tvorcu konštruktívneho anarchizmu Kropotkina a jeho vízie samosprávnych komún, ako aj na filozofických prácach celého radu slavianofilov vrátane Solovjeva a jeho ideí „sobornosti“ (spoločenstva). Západní Slovania v postave Ľudovíta Štúra prebrali na duchovnej úrovni inšpirácie od germánskeho ducha, pretavili ich a sami sa stali inšpiráciou pre východných Slovanov. A v podobe modifikovaných konceptov priamej a participatívnej demokracie sa k nám opäť vracajú zo Západu. Tým sa kruh inšpirácií uzatvára. Pekná ukážka, ako duchovia národov a času spolupracujú v jemnej rovine na ďalšom osude vývoja ľudstva.

David Sulík

Október 2016